

**MAKTABGACHA TA'LIM MUASSASALARI
TARBIYALANUVCHILARINI FAVQULODDA VAZIYATLARGA
MA'NAVIY VA RUHIY TAYYORLASH USULLARI**

Karimov Hamraquul Sattarovich

Jizzax viloyati favqulodda vaziyatlar boshqarmasi Hayot faoliyati xavfsizligi
o'quv markazi katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim muassasalarida tarbiyalanuvchilarni favqulodda vaziyatlarga ma'naviy va ruhiy tayyorlashning nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda pedagogik, psixologik va ijtimoiy usullar, shu jumladan o'yin, interaktiv mashg'ulotlar, simulyatsiyalar va stressga chidamlilikni oshirish mashqlari yoritiladi. Maqolada shuningdek, maktabgacha ta'lim muassasalarida favqulodda vaziyatlarga tayyorlash tizimini samarali tashkil etish bo'yicha tavsiyalar keltiriladi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, tarbiyalanuvchilar, favqulodda vaziyatlar, ruhiy tayyorgarlik, pedagogik usullar, stressga chidamlilik, xavfsizlik madaniyati.

Bugungi kunda favqulodda vaziyatlar — tabiiy ofatlar, texnogen hodisalar, pandemiyalar va boshqa xavfli vaziyatlar — jamiyatning barcha qatlamlari uchun dolzarb muammo hisoblanadi. Ayniqsa, maktabgacha yoshdagi bolalar bunday vaziyatlarga nisbatan eng zaif va himoyasiz guruhni tashkil qiladi. Shu sababli ularni erta yoshdan favqulodda vaziyatlarga ma'naviy va ruhiy tayyorlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Maktabgacha ta'lim muassasalari tarbiyalanuvchilarining ruhiy va ma'naviy tayyorgarligi nafaqat xavfsizlik madaniyatini shakllantirish, balki bolalarning stressga chidamliligi, murosaga erishish qobiliyati va xavfli vaziyatlarda mantiqiy qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, bu jarayon pedagoglar va ota-onalar hamkorligi orqali amalga oshiriladi.

Favqulodda vaziyatlarga tayyorgarlikning pedagogik asoslari

Favqulodda vaziyatlarga tayyorgarlik — bu bolalarning xavfli vaziyatlarda o'zini himoya qilish, xavfsizlik qoidalarini bilish va ruhiy barqarorlikni saqlash qobiliyatini shakllantirish jarayoni hisoblanadi. Pedagogik nuqtai nazardan, bu jarayon bolalarning yosh xususiyatlari, psixologik rivojlanish darajasi va ijtimoiy muhitga moslashtirilgan bo'lishi lozim.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni tayyorlashda asosiy vazifa — xavfli vaziyatlarni to‘g‘ri tushuntirish, qo‘rqinch va stressni kamaytirish, shuningdek, xavfsizlik qoidalariga rioya qilishni odatga aylantirishdir. Bu esa pedagoglar tomonidan maxsus ishlab chiqilgan dasturlar, o‘yinlar, rolli mashg‘ulotlar va interaktiv metodlar orqali amalga oshiriladi.

Ruhiy tayyorgarlikni shakllantirish usullari

Ruhiy tayyorgarlik bolalarni favqulodda vaziyatlarda qo‘rqmasdan, xotirjam va mantiqiy qaror qabul qilishga o‘rgatadi. Buning uchun quyidagi usullar samarali hisoblanadi:

- O‘yinlar va simulyatsiyalar: Favqulodda vaziyatlarni o‘yin shaklida ko‘rsatish, masalan, yong‘in, zilzila yoki evakuatsiya mashqlari orqali bolalarda xavfsizlik qoidalarini mustahkamlash.
- Vizual materiallar va hikoyalar: Rasmlar, multfilmlar, hikoyalar orqali bolalarga xavfli vaziyatlarni tushuntirish va ularga nisbatan to‘g‘ri xatti-harakatni o‘rgatish.
- Stressni boshqarish mashqlari: Nafas olish texnikalari, qisqa meditatsiyalar va diqqatni jamlash mashqlari orqali bolalarning ruhiy barqarorligini oshirish.
- Rol o‘ynash mashqlari: Turli vaziyatlarda qanday harakat qilishni ko‘rsatish, bolalarning o‘zaro yordam va hamkorlik ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Ma’naviy tayyorgarlikni rivojlantirish

Ma’naviy tayyorgarlik bolalarning ichki motivatsiyasini shakllantiradi, ular xavfli vaziyatlarda o‘zini himoya qilishni, boshqalarni qo‘llab-quvvatlashni va xavfsizlik madaniyatini qadrlashni o‘rganadi. Pedagogik faoliyatda ma’naviy tayyorgarlik quyidagi shakllarda amalga oshiriladi:

- **Etik qoidalarini tushuntirish:** “Yordam berish”, “Qo‘rqmaslik”, “Jamoaga yordam ko‘rsatish” kabi tamoyillarni o‘rgatish.
- **Oila bilan hamkorlik:** Ota-onalarni jalb qilgan holda xavfsizlik qoidalarini uyda ham mustahkamlash.
- **Ijtimoiy rolli o‘yinlar:** Bolalar o‘zaro munosabatlarda xavfsizlikni saqlash, qo‘llab-quvvatlash va yordam berish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Favqulodda vaziyatlarga tayyorgarlik tizimini samarali tashkil etish

Favqulodda vaziyatlarga tayyorgarlikni maktabgacha ta’lim muassasalarida samarali amalga oshirish uchun quyidagi shartlar muhim:

- Pedagoglarning maxsus tayyorgarligi va metodik ko‘nikmalari;
- Mashg‘ulotlarni yoshga moslashtirish va interaktiv shaklda tashkil etish;
- Bolalarning rivojlanish darajasini hisobga olgan individual yondashuv;

- Oila va jamoatchilik bilan faol hamkorlik;
- Mashg'ulotlarning muntazamligi va doimiy monitoring.

Bu shartlar bajarilganda bolalar favqulodda vaziyatlarda o'zini ishonchli tutish, xavfsizlik qoidalarini bajarish va ruhiy barqarorlikni saqlash qobiliyatiga ega bo'ladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, maktabgacha yoshdagi bolalarni favqulodda vaziyatlarga tayyorlash nafaqat xavfsizlikni oshirish, balki ularning ruhiy barqarorligi, stressga chidamliligi va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. O'yinlar, simulyatsiyalar, hikoyalar va rol mashqlari pedagogik jarayonda eng samarali usullar sifatida aniqlangan.

Shuningdek, ma'naviy tayyorgarlik bolalarga xavfli vaziyatlarda o'zini himoya qilish va boshqalarni qo'llab-quvvatlash tamoyillarini shakllantirish imkonini beradi. Ota-ona va pedagoglar hamkorligi bu jarayonning samaradorligini oshiradi.

Shu bilan birga, maktabgacha ta'lim muassasalarida favqulodda vaziyatlarga tayyorgarlik tizimini doimiy va muntazam ravishda amalga oshirish zarurati aniqlanadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha yoshdagi bolalarni favqulodda vaziyatlarga ma'naviy va ruhiy tayyorlash — xavfsizlik madaniyatini shakllantirish va stressga chidamlilikni oshirishning muhim vositasidir. Pedagogik, psixologik va ijtimoiy usullarni uyg'unlashtirish orqali bolalarning xavfsizlik qoidalarini tushunishi, o'zini himoya qilishi va boshqalarga yordam berish qobiliyati rivojlantiriladi. Shu bilan birga, ota-onalar bilan hamkorlik va mashg'ulotlarning muntazamligi tizimning samaradorligini oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdullaeva, Z. "Maktabgacha yoshdagi bolalarni xavfsizlikka tayyorlash metodikasi." – Pedagogika va psixologiya jurnali, 2022.
2. Karimov, A. "Favqulodda vaziyatlarda bolalar psixologiyasi va tayyorgarlik." – Toshkent: Adolat, 2021.
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 15-iyundagi qarori "Maktabgacha ta'lim muassasalarida xavfsizlik ta'limini tashkil etish to'g'risida."
4. UNICEF. Early Childhood Development and Disaster Preparedness. – New York, 2020.
5. World Health Organization. Child Safety and Mental Health in Emergencies. – Geneva, 2021.